

UDK 323.15(436.6=863):301.172.5

Prispevek k problematiki sprememb v socialnih strukturah koroških Slovencev

Tone Zorn*

Pregled socialno-ekonomskih sprememb na slovenskem in jezikovno mešanem območju Koroške se dotika le tistih vprašanj, katerih odgovor omogočajo dostopni viri. Žal zadevni podatki zadnjega ljudskega štetja 1971 še vedno niso dostopni (izjema so le jezikovni podatki tega štetja), tako, da se bomo morali ustavljati ob zadnjih podatkih ostalih dveh popovnih štetij leta 1951 in 1961.

Dejstvo je, da doživlja v zadnjih letih Koroška močan gospodarski razvoj. Po podatku iz leta 1970 celo vodi med avstrijskimi deželami po stopnji gospodarskega razvoja.¹ To dejstvo se kaže tudi v spremembah koroškega podeželja, tudi tistega, kjer žive Slovenci. Iz območja Ziljske doline je znan primer katastrske občine Št. Pavel, kjer je večja možnost zaposlitve izven kmetijstva sprožila po drugi svetovni vojni močno družbeno-ekonomsko dinamiko, ki še vedno ni zaključena. Leta 1970 je imelo v občini že 65 % vseh prebivalcev glavni dohodek iz neagrarne zaposlitve. Na tako močno spremembo agrarne strukture te občine pa so vplivali poleg železnice še industrija svinca v Ziljici (Gailitz), pošta ter razni drugi obrati v Beljaku in v bližnji okolici, pri tem pa so zaposlitveni kraji tudi eno, dve ali tri ure oddaljeni od domače vasi. Kmetijstvo je v tej občini izgubilo večji del delovne sile ter se prilagodilo novemu času z nabavo mehanizacije; tega pa vsi niso zmogli. Raziskava je tudi pokazala, da je danes socialna struktura občine popolnoma drugačna od tiste v petdesetih letih. Danes nastopajo v občini naslednji tipi gospodarstev: kmetije, ki imajo še dediča, kmetije brez dediča, mešane kmetije, kjer so lastniki že izven kmetijstva, tip gospodinjstev delavcev in obrtnikov s kmetijami ter tip delavcev in obrtnikov brez kmetij.² Za širši južnokoroški prostor pa je opozoriti na socialno ekonomsko in prostorsko raziskavo petih južnokoroških vasi Doba, Globasnice, Čahorč, Ločila in Slovenskega Plajberka, ki jo je v letih 1971 in 1972 opravil raziskovalni kolektiv slovenskih srednješolcev in študentov. Raziskava je prvo leto zajela prve štiri vasi, se pravi vasi z nekaterimi skupnimi potezami (mešane vasi), pa tudi z različicami družbenega razslojevanja. Ob tem so bili pripravljeni prvi pregledi o znanju slovenskega jezika in o uporabi slovenščine v družini, ni pa se raziskava spuščala v opredeljevanje narodnostne zavesti

* Dr. Tone Zorn, znanstveni sodelavec na Inštitutu za narodnostna vprašanja, 61000 Ljubljana, Cankarjeva 5.

in priznavanja, ker to po mnenju raziskovalnega kolektiva »v sedanjih koroških razmerah hudo subjektivno in odvisno od različnih političnih okoliščin, ki jih ni mogoče objektivno določiti«.

Raziskava je pokazala, da imata vasi Dob (občina Pliberk)³ in Globasnica značilno agrarno strukturo s 50 do 70 odstotki prebivalstva zaposlenega v kmetijstvu, vendar je tudi tu opaziti pojav deagrarizacije. V Čahorčah (o. Kotmara vas) pa se agrarnemu sektorju močno približuje zaposlovanje v sekundarnih in terciarnih dejavnostih, medtem ko je četrta zajeta vas (Ločilo, o. Podklošter) že urbanizirana in ima v kmetijstvu zaposlenega manj kot 25 % aktivnega prebivalstva. Predvsem v tej vasi je čutiti vdor tujerodnega elementa na račun domačinov. Po družbeni pripadnosti predstavljajo anohotoni priseljenci predstavnike višjih družbenih razredov (vpliv industrijskega Podkloštra). Podobno doseljevanje je opaziti tudi pri Čahorčah z doseljevanjem mestnega prebivalstva (vpliv Celovca). Raziskava je pokazala, da tujerodni (neslovenski) element izpodriva avtohtono prebivalstvo s pridobivanjem zemlje, pri čemer gre pri avtohtonemu elementu predvsem za pripadnike nižjih socialnih slojev.⁴

Kot vidimo je raziskava zajela štiri vasi, od katerih sta dve še večinso agrarni, medtem ko v ostalih dveh agrarna struktura že stopa ali pa je že stopila v ozadje. Kot tip gorske občine je bila 1972 raziskana še peta vas, Sloveniji Plajberk. Tu gre za občino z višinsko lego in zaprtostjo in s tem s specifičnimi pogoji splošnega gospodarskega, kmetijskega in gozdarskega namena izrabe tal in turizma. Vas je bila do konca preteklega desetletja tipično agrarno naselje s pretežno avtarktičnim kmetijskim gospodarstvom, ob tem pa je moral prirastek prebivalstva zaradi velike agrarne prenaseljenosti iskati zaslužek zunaj vasi in v večjih industrijskih krajih (Borovlje, Celovec) pa tudi v tujini. Z modernizacijo ceste pred kakimi desetimi leti se je odprla možnost intenzivnega vsakodnevne povezovanja vasi s širšim industrializiranim območjem, po drugi strani pa so Borovlje, Celovec in bližnja okolica razširili v Slovenjem Plajberku svoj izletniški in vikendski turizem. Proces razkrajanja klasične vaške strukture je do leta 1972 že precej napredoval. O tem priča dejstvo, da je od vseh gospodinjstev (75) samo še 12 % čisto kmečkih, velik je odstotek zaposlenih zunaj kmetijstva, razširjeno pa je tudi priložnostno delo pri večjih polkmetih, ki pa v glavnem še živijo od kmetijstva. Od 75 gospodinjstev je 30 polkmečkih. Pod polkmeti je raziskava prištela gospodinjstva z zelo različnim gospodarskim položajem: od kmeta z dodatnim dohodkom iz priložnostnega dela (predvsem iz gozdarstva) preko malih kmetov z glavnim dohodkom iz neagrarnih dejavnosti do upoko-jencev. Visok delež kmečko-delavskih oz. delavsko-kmečkih in kmečko-obrtniških gospodinjstev priča, da je vas v procesu razslojevanja iz kmečke v polkmečko-delavsko in polkmečko-obrtniško. Delavskih gospodinjstev je 11, od tega tretjina novo nastalih, kar kaže, da se bo njihov delež še dalje večal. Skupina upokojencev šteje 19 gospodinjstev, nameščenske družine so 4 in 2 obrtniške. Med dostopnimi rezultati raziskav kolektiva slovenskih študentov in dijakov so najbolj popolni prav tisti

za Slovenji Plajberk. Raziskava je pokazala, da je delež kmečke mladine v starosti od 18 let v tej občini nadpovprečno visok pri polkmetih (42,1 %) in pri delavcih (30,6 %). To dejstvo raziskovalni kolektiv pojasnjuje z mnenjem, da gre pri delavcih za mlada gospodinjstva in pa pri polkmetih za večji prirodni prirastek. Ugotovljena je bila dalje visoka odselitvena kvota v zadnjih 20 letih, pa tudi prehajanje mlajšega aktivnega prebivalstva v nekmečke poklice.

V celoti rast menjave strukture gospodinjstev na območju Slovenjega Plejberka odseva specifičnost socialno-ekonomskih procesov, podobno kot se ti odvijajo na obrobni, hribovitih območjih Koroške (Karavank). Velik del prirastka odraslega prebivalstva se sproti odseljuje, zaradi česar prebivalstvo naglo nazaduje. V začetku šestdesetih let je tako živelo v politični občini Slovenji Plajberk (skupaj z naseljem Brodi) še približno 600 prebivalcev, danes pa jih je še okrog 480. Ker kmečka gospodinjstva z ostarelimi člani izumirajo in se število nekmečkih gospodinjstev temu ustrezno ne večja, nazaduje tudi skupno število gospodinjstev. Od celotnega vaškega prebivalstva se je po teh podatkih v zadnjih 20 letih odselilo iz Slovenjega Plajberka 80 oseb (24,7 % vseh prebivalcev in to v Celovec, Borovlje, ostalo Koroško in Avstrijo ter v tujino — ZR Nemčijo, Švico). Poleg teh ekonomskih odselitev je več odselitev pogojila poroka, študij ter drugi vzroki. Največ odseljencev izhaja iz kmečkih in polkmečkih gospodinjstev (63,8 %). V kraj pa se je priselilo le manjše število oseb, vendar nihče iz ekonomskih vzrokov (pri tem lastniki vikendov niso všteti).⁵

Med deloma gorske občine moremo šteti tudi danes združeno občino Železna Kapla — Bela. Po podatkih izpred desetih let (l. 1963) nastopa območje nekdanje občine Bela kot izrazito agrarni prostor s skoraj 84 % gorskih kmetij (ostale kmetije, ki niso bile vključene v kataster, sodijo h katastrski občini Reberca). Na tem območju je še do konca preteklega stoletja opazati padanje števila samostojnih gorskih kmetij (gre za velikostno kategorijo nad 5 ha): tako je na primer padlo število takih kmetij v katastrski občini Remšnik v letih 1827—1963 za 70 %, in to očitno na račun večjih agrarnih (gozdnih) obratov. Podatki kažejo, da so danes kmetije le še družinski obrati, medtem ko je drugo delovno silo komajda še dobiti. Po posameznih velikostnih kategorijah je odpadlo na gorskem območju občine na obrate do 2 ha velikosti 47 kmetijskih obratov, z 2—5 ha 38, 10—20 ha 25, 20—100 ha 108 in nad 100 ha 27 obratov (skupaj 277 obratov). Kot vidimo, prevladujejo veliki obrati. Med obrati v velikostni kategoriji 100 in več ha odpade na nekmetijsko posest 65,9 % v kategoriji 20—100 ha 30,8 % in na ostale kategorije vsega 4,7 %.

Za poklicno strukturo združene občine je zelo pomembna dodatna zaposlitev prebivalstva izven kmetijskih dejavnosti. Po podatku iz leta 1960 je imelo 50,5 % vseh, pretežno majhnih kmetijskih obratov, dodatno zaposlitev v industriji (tovarna celuloze v Reberci), obrti in gozdarstvu. Za velike kmete ali lastnike velikih obratov pa je značilno, da so poleg tega gostilničarji ali lesni trgovci. Na obrate, ki se ukvarjajo izključno z

agrarnimi dejavnostmi je odpadlo leta 1960 45,1%, na obrate pri katerih dodatna zaposlitev ni posebno pomembna 6,5%, obrate s prevladujočo dodatno zaposlitvijo 44 % in na juridične osebe 4,4 %. Tako kot na širšem območju se tudi tu širi gozd na račun obdelovalnih površin. Poleg tega so v občini 104 nekmetijski obrati; njihovo število je sicer manjše kot pri čistih kmetih (147), vendar pa imajo prevladujoč vpliv v občini. Največje število teh obratov je v Železni Kapli, ter v glavnem zajemajo obrtne in trgovske obrate. Tovarna celuloze v Reberci zaposluje kakih 280 delavcev in nameščencev, od tega največ iz območja občine Železna Kapla — Bela 140, ter iz sosednje občine Žitara vas 100. Odnos med dnevno migracijo delovne sile je 1965 leta nudil naslednjo sliko: 193 oseb je bilo zaposlenih izven domače občine, medtem ko je 276 oseb prihajalo na delo v občino. Po drugi svetovni vojni je narasel tudi tujski promet.⁶

Zadnje naselje, ki se ga na tem mestu dotikamo so Holbiče. Pri tem orisu gre za povzetek raziskave, ki jo je še v petdesetih letih opravil dr. Vladimir Klemenčič. Holbiče leže na zahodnih Gurah in so bile pred drugo svetovno vojno še čisto kmečko naselje. Spremembe v kmečki strukturi so se po ugotovitvah dr. Klemenčiča pričele v petdesetih letih kazati z vplivom tujsko-prometnih središč iz območja Vrbskega jezera, kar je vplivalo na preorientacijo pridobivanja tistih kmetijskih pridelkov, ki ustrezajo tujskoprometni potrošnji (perutnina, krompir, živina). Del mlajše generacije se je zaposlil tudi na gradbiščih bližnjih urbanskih središč v Celovcu, Vrbi in drugih krajih. Po drugi svetovni vojni se je kmetijstvo v Holbičah spričo naglega tujskoprometnega razvoja pričelo vse bolj komercializirati; na polju so se pričele žitarice vedno bolj umikati krmilnim rastlinam in krompirju, v živinoreji pa je stopila v ospredje mlečna živina; vzporedno z nabavo kmetijskih strojev je napredovala tudi tehnika kmetijske proizvodnje.⁷

Danes je podobno kot v sosednjih deželah tudi na Koroškem močno izražen pospešeni prehod prebivalstva iz agrarnih dejavnosti v druge poklice in vzporedno s tem postopno zmanjševanje skupnega števila kmetijskih obratov pa tudi površin neposredno namenjenih poljedelstvu. Tako je na primer padlo v deželi število kmetijskih obratov med letoma 1960 in 1970 za 1013 (od 32 353 na 31 340). Vemo tudi, da se je v desetletju 1951—1961 zmanjšalo število obratov, katerih gospodarji žive izključno od kmetijstva od 18 869 na 12 576 tako, da je znašalo njihovo število 1960 leta le še 40,2 % vseh kmetijskih obratov na Koroškem.⁸ Vzporedno s tem procesom gre postopen padec v kmetijskih panogah zaposlenega prebivalstva, ki je padlo od stanja pred drugo svetovno vojno, ko je bilo v agrarni dejavnosti zaposlenih še 156 712 prebivalcev, na 87 074 leta 1961 (padec za 69 638 oseb). Ob proučevanju gibanja prebivalstva v tem obdobju je dr. Janko Pleterski ugotovil, da je danes ta proces na južnem, s Slovenci poseljenem delu Koroške nekaj hitrejši od nemškega dela ter, da se slovensko območje po deležu agrarnega prebivalstva spustilo skoraj na enako raven kot nemško in zaostaja za njim le še 0,8 %⁹

Vzporedno s tem je po drugi svetovni vojni dokaj hitro padala drobna kmečka posest, deloma pa tudi velika posest. Glede na zaposlitev je 1960. leta že 40 % vseh koroških kmetij razpolagalo za polno delo na kmetiji le še po eno osebo, nadaljnjih 27 % pa le po dve osebi. Nedružinske kmetijske delavce je zaposlovalo le še 13 % kmetij. To kaže, da je imelo leta 1960 že več kot dve tretjini vseh kmetij v deželi na razpolago le največ dve delovni moči. To tudi pomeni, da je na obrate v velikosti do 5 ha v povprečju odpadla le še po ena delovna moč in v kategoriji 5—20 ha po dve osebi, kar priča, da postaja na manjših kmetijskih obratih kmetijstvo vedno bolj stranski poklic. Podatki kažejo, da je bilo takih obratov 1960 leta že 14 700 in le 55 % vseh obratov je še imelo kmetovanje za glavni poklic.¹⁰

Eden vzrokov nazadovanja v kmetijskih dejavnostih zaposlenega prebivalstva je iskati tudi v depopulaciji koroškega podeželja. Po ocenitvi iz leta 1966 je znašal v tem času mesečni dohodek zaposlenega v industriji 2500 šilingov, medtem ko je znašal dohodek v kmetijstvu 1740 šilingov. Po oceni vodje koroške ustanove za raziskavo višinskih kmetijskih obratov dr. Ludwiga Löhra so na nižji dohodek v kmetijstvu vplivali premajhni kmetijski obrati z ne dovolj racionalno in ceneno delovno silo. Zanimiva je ob tem primerjalna tabela dohodkov 603 koroških kmetijskih obratov za čas med letoma 1962 in 1964. Pri tem so podatki za nižinske kmetijske površine vzeti iz območja celovške kotline, podatki za gorska območja pa iz koroškega visokoalpskega sveta in alpskega predgorja:

Velikostni razred v ha	Nižina	Višinska območja		
	število del. sile na 10 ha	dohodki od kmetijske in drugih dejavnosti	število del. sile na 10 ha	dohodki od kmetijske in drugih dejavnosti
Pod 10 ha	3,58	10 430	3,39	8094
10 do 20 ha	2,45	8 771	2,25	9128
20 do 30 ha	1,50	7 777	1,62	4080
nad 30 ha	1,16	9 018	1,34	3725

Tabela kaže, da z večanjem obratov pada število ročnih delavcev. Opazno je dejstvo, da padcu dohodka med kategorijama pod 10 ha ter 20 in 30 ha od 10 430 na 7777 šilingov v nižinskih predelih sledi v gorskih območjih padec od 8094 na 3725 šilingov v kategoriji nad 30 ha. Pač pa se v nižinskih predelih dvigne dohodek (in z njim vred pridelek) v obratih nad 30 ha na hektar, kar kaže na nadomestitev ročnega dela s strojnimi.¹¹

Raziskava zaposlitvenih sprememb na podlagi podatkov ljudskih štetij 1934—1961 je pokazala, da je pri vseh treh štetjih glede na velikostni

delež kmečkega prebivalstva med vsemi koroškimi okraji na prvem mestu velikovski, kar pomeni da je ta najbolj slovenski okraj ohranil svoj kmečki značaj, obenem pa tudi, da je najbolj zaostal po sodobnih strukturalnih spremembah za drugimi okraji. Če pa hočemo podrobneje ugotoviti položaj slovenskega prebivalstva, se moramo omejiti na jezikovno mešani prostor Koroške, ki pa, žal, ne zajema zaključenega upravnega območja. V pregledu, ki ga povzemamo, so sumarno zajete dobljene vrednosti na podlagi seštevka zadevnih podatkov z območja takoiimenovanega območja dvojezičnega šolstva iz leta 1945. Primerjava pokaže, da se je število kmečkega prebivalstva na slovenskem Koroškem zmanjšalo v letih 1934 do 1961 od 47 830 na 25 505 ali od 48,1 % na 22,7 %; na nemškem Koroškem pa od 108 882 na 61 569 ali od 46,6 % na 21,9 %. Relativni padec je na slovenskem področju znašal 46,7 %, na nemškem pa 44,3 %. Večja razlika med nemškim in slovenskim (dvojezičnim) območjem brez Celovca in Beljaka pa nastaja ob naraščanju prebivalstva, ki živi od obrti in industrije. Pričakovali bi, da bi naraščanje zaposlenih v industriji in obrti raslo vzporedno z upadanjem kmečkega prebivalstva. Podatki namreč kažejo, da je na nemškem področju obrtno oziroma industrijsko prebivalstva naraščalo hitreje kot na slovenskem področju. Na nemškem Koroškem je obrtno-industrijsko prebivalstvo v letu 1934 štel 60 444 oseb ali 25,9 %, leta 1961 pa 118 086 ali 42 %, to je za 57 642 več kot leta 1934. Na dvojezičnem področju pa se je obrtno in industrijsko prebivalstvo povečalo od 25 446 na 43 636 ali za 20 190 oseb (relativni narastek je na nemškem delu delež znašal 95,5 % in na slovenskem le 79,9 %). Slovensko področje je torej močnejše zaostalo po deležu prebivalstva, ki živi od industrije in obrti od nemškega področja kot pa je to zaostajalo v letu 1934 (tega leta je zaostajalo za 0,3 %, leta 1961 za cela 2 odstotka).

Nasprotno pa podatki kažejo, da so se med neagrarnimi panogami na slovenskem področju hitreje razvijala trgovina in promet ter prosti poklici in javne službe. Medtem ko je leta 1934 slovensko področje zaostajalo po deležu prebivalstva živečega od trgovine in prometa za nemškim za 1,2 % je leta 1961 slovensko področje celo preseglo nemško in sicer za 1,7 %. Podoben, čeprav manjši položaj je bil tudi pri panogi »prosti poklici-javne službe«: leta 1934 je slovensko področje zaostajalo za 0,2 %, leta 1961 pa prednjačilo za 0,1 %. Z drugimi besedami: »v slovenskem delu Koroške se je za razliko od nemškega dela proces strukturalnih sprememb razvijal nekoliko drugače. Medtem ko je upad agrarnega prebivalstva na obeh področjih dosegel že skoraj izenačeno povprečje, se na nemškem področju opaža močnejše usmerjenje prebivalstva v produktivne panoge obrti in industrije in manjše v neproduktivne panoge, pa se na slovenskem področju opaža manjše usmerjanje prebivalstva v produktivne panoge obrti in industrije in večje usmerjanje v neproduktivne panoge trgovine in prometa ter prostih poklicev — javnih služb. Če se spomnimo, da smo iz tega pregleda izvzeli obe veliki glavni mesti Celovec in Beljak in da zato na slovenskem področju od pomembnejših okrajnih političnih središč

nastopa le še Velikovec, medtem ko na nemškem delu naštejemo kar štiri takšne politične centre (Šmohor, Spittal, St. Veit, Wolfsberg), potem je ta negativna razvojna tendenca le še bolj poudarjena, kajti spričo večjega števila politično administrativnih centrov na nemškem področju bi lahko pričakovali močnejše deleže prebivalstva v obeh neproduktivnih neagrarnih gospodarskih panogah, v resnici pa je ravno narobe.¹²

Podatki ljudskih štetij tukaj ne dajejo popolne slike, ker iz njih ne moremo razbrati, kolikšen delež prebivalstva, ki pripada posamezni gospodarski panogi, lahko dejansko najde svoje delovno mesto v domačem okolišu in kolikšen del pa je prisiljen voziti se na delo izven tega okoliša. Če upoštevamo obe področji, nemško in slovensko oz. dvojezično kot celoti, za merilo, koliko sta navezani na delovna mesta izven sebe pa vzamemo podatke o prilivu oz. odlivu delavne sile v obeh glavnih mestih Celovec in Beljak, pridemo do zanimivih podatkov (gre za publikacijo Wohnort-Arbeitsort der unselbstständig Berufstätigen, Wien 1956).

Analiza podatnih podatkov je pokazala, da sta v petdesetih letih pritegovali obe največji koroški mesti Celovec in Beljak iz nemškega in dvojezičnega območja dežele skoro enako število delovne sile. Ker pa živi na nemškem pritegnitvenem prostoru veliko večje število prebivalstva postaja očitno, da je relativna udeležba slovenskega področja pri očitnem migracijskem prilivu delovne sile veliko močnejša od udeležencev nemškega področja. Ob analizi zadevnih podatkov prihaja dr. Janko Pleterški do zaključka, da je treba naraščanje prebivalstva, ki živi od neagrarnih gospodarskih panog, v dobršni meri pripisati ne naraščanju števila delovnih mest ampak v dnevnem migriranju na delovna mesta izven domačega okoliša. Ugotavlja tudi, da je na podlagi podatkov iz leta 1955 prebivalstvo »dvojezičnih občin... glede razvoja gospodarske strukture in glede naraščanja delovnih mest v nagrarnih gospodarskih panogah očitno precej na slabšem od prebivalstva v nemškem delu dežele brez Beljaka in Celovca«.¹³

Dnevna migracija delovne sile pa ima očitno tudi vpliv na jezikovno strukturo južnega dela dežele. Žal jezikovni podatki avstrijskih ljudskih štetij ne nudijo objektivne jezikovne podobe dežele in so v glavnem neuporabni pri določanju jezikovne strukture južnokoroškega prebivalstva.¹⁴ V zadnjih tridesetih letih navaja med njimi še najvišji delež Korošcev slovenskega občevalnega jezika štetje leta 1951. To je tudi vzrok, da bomo zadevne podatke tega štetja primerjali s podatki o poklicni strukturi prebivalstva štetja leta 1961 (opozorimo naj, da so pri tem štetju našli do danes najmanjše število Korošcev slovenskega jezika) ter s tistimi o migraciji delovne sile leta 1955, upoštevajoč seveda vse potrebne zadržke do uradnih jezikovnih podatkov štetja leta 1951. Primerjava pokaže, da je bil v petdesetih letih v občinah s pretežno agrarnim prebivalstvom delež občanov s slovenskim občevalnim jezikom bolj poudarjen in obratno, manjši kot je v preglednici (glej prilogo) delež jezikovno slovenskega prebivalstva, manjša naj bi po uradnih podatkih bila zvestoba slovenščini.¹⁵ Sem lahko pritegnemo še opozorila o delovanju

nekaterih slovenskih koroških društev, povzeta po sočasnem slovenskem tisku (Slovenski vestnik, Naš tednik). Iz njih je videti, da se kulturno življenje odvija tako v večjih urbanih centrih (Celovec, Pliberk, Železna Kapla, Borovlje) ter v širšem agrarnem prostoru, vendar pa je to delovanje v glavnem omejeno z amaterizmom. To tudi opozarja da v primerjavi z večinskim narodom manjšini še vedno manjkajo poklicne ustanove namenjene kulturnemu delu. Posebej pa je podčrtati, da so se pričeli koroški Slovenci predvsem proti koncu petdesetih let kvalitativno, čeprav v primerjavi z nemškim življenjem še vedno ne dovolj, vključevati v nove gospodarske tokove. Dalje je bila šele leta 1957 ustanovljena gimnazija za Slovence v Celovcu, se pravi tisti učni zavod, ki v marsičem prispeva k ustvarjanju širše intelektualne plasti med manjšino in do bolj živih in dejavnih pogledov na manjšinsko vprašanje.

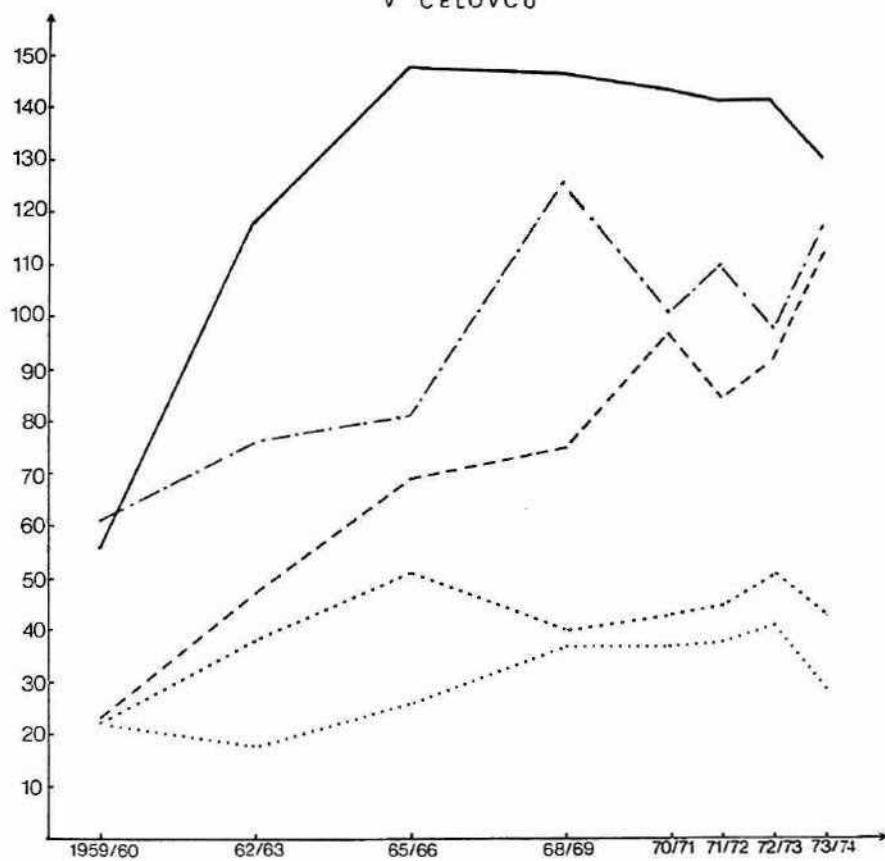
Tako podatki o poklicni (socialni) strukturi dijakov gimnazije za Slovence v Celovcu omogočajo opozorila na določene strukturalne spremembe med slovensko manjšino, seveda ob vseh zadržkih, ki pri tem nastopajo. Objavljen grafični ter številčni prikaz krajev iz katerih so v šolskem letu 1972/73 prihajali učenci (skupaj 2424) pokaže na njihovo enakomernostno razdelitev po Podjuni, širšem karavanškem prostoru ter po Rožu in Gurah. Zaradi geografske oddaljenosti pa zahodno od Baškega jezera prihajajo le posamezniki. Na posamezni politični okraj sta v šolskem letu 1972/73 odpadla 202 učenca na okraj Velikovec, Celovec-dežela 127 in Beljak-dežela 64; poleg tega je gimnazijo obiskovalo še 22 celovčanov in 2 beljačana, od drugod pa je prišlo 14 dijakov. Med občinami z močnim deležem dijakov v velikovškem političnem okraju nastopajo Pliberk (84 učencev), Železna Kapla (29), Dobrla vas (23) in Globasnica (18), v političnem okraju Celovec-dežela Bilčovs (41), Borovlje (21), Sele (20) in Bistrica v Rožu (18) ter v p. o. Beljak-dežela Št. Jakob v Rožu in Vrba ob Vrbskem jezeru (po 20 učencev).¹⁶ Upoštevati pa je dejstvo, da je v pregledu že upoštevana znana reforma koroških občin, izpeljana 1. januarja 1973, s katero so bile posamezne občine združene s sosednjimi v večje upravne enote, ali pa so bili njihovi deli združeni s sosednjimi občinami. Med dosedanjimi občinami sta ostali na dvojezičnem ozemlju v starih mejah le občini Sele in Bilčovs. Očitno je pripisati močan delež slovenskih dijakov iz občin Pliberk, Borovlje in Vrba predvsem tem občinam priključenemu širšemu dvojezičnemu prostoru (na primer so med drugim dobile Borovlje tudi dosedanjo občino Slovenji Plajberk). Po poklicni strukturi staršev je v šolskem letu 1972/73 odpadlo na kmete 142 dijakov, delavce 98, obrtnike 51, uradnike (nameščence) 92, rentnike 27 in na svobodne poklice 14.¹⁷ Vidi se, da delež dijakov iz kmečkih družin od srede šestdesetih let upada (čeprav je še vedno na prvem mestu) na račun drugih poklicnih skupin, tako predvsem iz uradniških, obrtniških in drugih poklicev, dejstvo, ki očitno navzven očrtuje strukturne premike med slovensko manjšino na Koroškem. Opaziti je tudi močno zastopanost delavskega elementa, kar še posebej velja za drugo polovico šestdesetih let (celo na drugem mestu).

Občine	Po štetju leta 1961			Po štetju leta 1961							
	domače prebival.	slov. občevalni jezik	%	poljedelstvo in gozd.	%	Industrija in obrt	hotelstvo in gostin.	trgov. in promet	svobodni poklici	javne službe	hišni posli
Brdo	1 409	833	59,2	293	20,8	243	19	54	8	15	12
Blače	520	885	54,8	113	21,7	81	2	22	2	10	3
Goriče	563	329	58,4	59	10,5	93	12	47	6	5	3
Št. Štefan	1 621	—	0,0	212	13,1	254	26	114	11	17	13
Sodni okraj Šmohor	4 113	1447	35,2								
Bekštanj	5 272	1296	24,9	472	9,0	1063	111	469	73	89	37
Bistrica Z.	672	361	53,9	114	1,7	110	17	39	11	16	1
Marija Z.	1 958	328	16,9	215	10,9	440	93	163	23	44	15
Smerče	2 197	78	3,7								
Straja vas	1 050	285	27,3	161	15,3	205	17	36	8	14	8
Podklošter	5 493	493	9,4	289	5,4	1316	104	544	75	170	27
Vernberk	2 743	561	20,7	270	9,9	567	67	230	38	140	23
Sodni okraj Beljak	19 265	2607	17,7								
Št. Jakob	4 159	2607	62,8	528	12,7	645	71	361	58	83	24
Kostanje	1 131	450	40,6	240	21,2	187	28	55	11	5	8
Ledince	1 286	484	38,1	173	13,5	210	33	101	15	17	16
Lipa	1 274	201	15,8	148	11,6	284	51	112	15	23	2
Loga vas	1 953	938	48,6	237	12,1	476	111	127	30	58	14
Rožek	657	213	32,4	92	14,0	149	25	30	13	14	3
Vrba	2 254	24	1,3	48	2,1	483	178	227	81	56	33
Sodni okraj Rožek	12 714	4917	38,7								
Bistrica/R.	1 719	809	47,3	136	7,9	432	26	104	30	32	13

Borovlje	5 298	1085	20,7	165	3,1	1482	109	328	163	119	43
Medborovnica	977	461	47,3	94	9,6	283	15	27	12	8	7
Slovenji Plajberk	580	472	81,4	150	25,8	66	20	16	7	8	6
Sele	1 119	964	94,6	248	22,2	110	19	15	20	14	5
Svetna vas	893	620	69,9	144	16,1	168	9	46	11	8	6
Šmarjeta/R	1 147	880	76,9	278	24,2	246	39	24	9	11	4
Sodni okraj Borovlje	11 613	5291	45,5								
Bilčovs	1 306	1107	85,0	296	22,7	241	27	28	10	10	8
Grabštajn	2 073	155	9,0	402	19,4	393	38	120	27	36	13
Hodiše	1 263	762	60,7	279	22,1	263	35	39	8	22	2
Kotmara vas	1 624	740	46,2	290	19,9	387	43	86	20	23	18
Dholica	1 833	122	6,7	178	9,7	405	77	106	20	11	19
Medgorje	881	805	91,5	221	25,1	125	7	11	9	6	3
Otok	1 234	199	17,3	69	5,6	240	92	65	26	22	14
Pokrče	1 601	44	3,1	299	18,7	302	21	62	21	23	5
Radiše	528	274	52,1	181	34,3	33	3	10	3	2	1
Škofiče	1 521	588	38,9	262	17,3	405	100	44	18	10	7
Št. Tomaž	1 551	55	3,5	307	19,7	213	14	51	17	17	6
Trdnja ves	(789)	?	?	118		211	11	69	15	13	1
Vetrinj	2 766	91	3,4	175	6,3	880	48	285	69	106	25
Žihpolje	985	103	10,8	242	24,6	163	19	61	24	19	6
Žrelec	1 755	288	17,1	232	13,2	474	33	147	32	42	22
Sodni okraj Celovec	20 921 (21 710)	5333	25,5								
Dobrla vas	4 222	2020	47,8	533	12,6	988	79	255	58	60	28
Galicija	1 449	1161	80,1	354	24,4	275	21	49	21	17	6
Globasnica	1 334	1185	88,0	371	27,8	204	19	32	15	18	23
Škocjan	2 651	1305	49,5	466	17,6	698	122	126	30	28	5
Žitara vas	1 895	1595	74,0	453	23,9	409	40	39	13	11	7

Občine	Po štetju leta 1951			Po štetju leta 1961							
	domače prebival.	slov. obče- valni jezik	%	polje- delstvo in gozd.	%	indu- strija in obrt	hotel- stvo in gostin.	trgov. in promet	svo- bodni poklici	javne službe	hišni posli
Sodni okraj Dobrla vas	9 656	5669	58,7								
Bela	2 503	1837	74,0	570	22,7	367	40	41	13	26	17
Železna Kapla	1 391	280	20,1	79		343	48	75	38	29	18
Sodni okraj Železna Kapla	5 789	3712	64,1								
Bistrica/P.	2 024	1690	83,6	389	19,2	426	46	66	9	17	17
Blato	1 572	1348	85,8	466	29,6	247	13	33	14	15	11
Libuče	1 272	694	54,6	220	17,3	245	19	57	17	30	7
Pliberk	1 195	186	15,9	61	5,1	243	29	75	43	55	25
Suha	1 492	1186	79,8	382	25,6	151	21	31	11	24	9
Sodni okraj Pliberk 8	7 555	5104	67,6								
Djekše	1 386	649	46,9	401	28,9	106	7	19		10	3
Grebinj	3 091	1043	34,7	677	21,9	493	64	99	37	33	26
Ruda	1 529	793	52,1	357	23,3	258	20	36	10	10	6
Št. Peter/V.	1 446	898	63,1	266	26,9	266	13	27	9	8	2
Tinje	643	71	11,2	114	22,9	114	7	32	7	7	2
Važenberk	2 730	295	8,5	447	22,9	447	30	61	24	17	6
Vovbre	1 628	323	19,9	183	25,8	183	10	33	7	4	4
Velikovec	3 552	295	8,5	784	3,2	784	94	254	129	165	48
Sodni okraj Velikovec	16 005	4367	27,3								

POKLICNA PRIPADNOST STARŠEV DIJAKOV GIMNAZIJE ZA SLOVENCE
V CELOVCU

LEGENDA:

- Kmet
- · - · Delavec
- - - Uradnik
- · · · · Obrtnik
- · · · · Drugi poklici in upokojenci

Nadrobnejšo podobo orisanega stanja nudi naslednja preglednica ter diagram, pripravljena na podlagi vsakoletnih poročil gimnazije za Slovence v Celovcu:

Slovenski dijaki po poklicni strukturi staršev

Sol. leto	Kmet	Delavec	Obrtnik	Nameščeneec uradnik	Drugi poklici
1959/60	56	61	22	23	22
1962/63	118	76	38	47	18
1965/66	148	81	51	69	26
1968/69	147	126	40	75	37
1970/71	144	101	43	97	37
1971/72	142	110	45	85	39
1972/73	142	98	51	92	41
1973/74	131	118	43	113	29

(Pri pripravi pregleda so sodelovali še Breda Turk-Vilhar, Dušan Nečak in Janez Stergar.)

OPOMBE

¹ Prim. Kärntner Tageszeitung, Klagenfurt, 25. novembra 1970.

² A(ndrej) Mortisch, Socialnogeografski razvoj katastrske občine St. Pavel na Zilji (St. Paul in Gailtal) od leta 1836 do danes. Geografski vestnik, Ljubljana- 1971, 86—87; S(rečko) P(anič), Megla nad Ziljsko dolino, 7 dni, Maribor, 20. januarja 1972, št. 15.

³ V pregledu so upoštevane občine iz časa pred njihovo sedanjo preureditvijo (stanje z dne 31. decembra 1972).

⁴ S(rečko) P(anič), Razslojevana koroška vas, 7 dni, 3. februar 1973, št. 5.

⁵ Sloveniji Plajberk in njegova spreminjajoča se notranja ter zunanja podoba. Delo, Ljubljana, 13. januarja 1973, št. 10, sobotna priloga.

⁶ Arnulf Beran, Landschaft- Wirtschaft- Siedlung der Marktgemeinde Eisenkappel-Vellach, Carinthia, I, Klagenfurt, str. 358—373.

⁷ Tipkopisna študija v arhivu Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani (INV).

⁸ Janko Pleterski, Avstrijsko ljudsko štetje dne 31. marca 1961 na Koroškem v primerjavi s štetji dne 22. marca 1934 in 1. junija 1951. Tipkopisna študija INV, katere izdelavo je omogočil Sklad Borisa Kidriča.

⁹ Prav tam.

¹⁰ Slovenski vestnik, Celovec, 10. maj 1963, št. 19.

¹¹ Kärntner Landes-Zeitung, Klagenfurt, 28. januar 1966, št. 4.

¹² Janko Pleterški, cit. d.; isti, Die Volkszählung von 31. März 1961 in Kärnten, Razprave in gradivo Inštituta za narodnostna vprašanja Ljubljana, 1966, št. 4/5, 207—215.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Za predvojna ljudska štetja gl. razpravo B. Grafenauerja v Koroškem zborniku, Ljubljana 1946, za štetje leta 1951 razpravo Vladimirja Klemenčiča v Razpravah in gradivu INV 1960, št. 2, za štetje 1961 Janka Pleterškega, prav tam, 1966, št. 4/5 in za štetje leta 1971, Delo, Ljubljana (nedeljska izdaja) 15., 22. in 29. aprila 1973, št. 103, 110 in 116.

¹⁵ Tone Zorn, Dnevna mignacija in jezikovna struktura na južnem Koroškem po podatkih štetja leta 1951. Anthropos, časopis za sodelovanje humanističnih ved, za psihologijo in filozofijo, Ljubljana, zv. 1/2, 1972, 189—201.

¹⁶ Letno poročilo zvezne gimnazije za Slovence, Celovec (za šolsko leto) 1972—73, 24—25.

¹⁷ Gl. op. 16, 22.